

FÁBIÁN SÁNDOR OR THE DIALOGUE OF AGES**Mihók-Géczi Tamás****PhD. Student, „Petru Maior” University of Târgu Mureș**

*Abstract: This essay seeks to put a highlight on the Hungarian poet Fábíán Sandor's work. Born in Salonta, a town from Bihor county, Romania, he brought novelty (especially with his analytical perspective) in the field of poetry, being a doctor first of all, but using his knowledge to merge it with literature. He is a representative figure of the „Forrás” („Spring”) generation of Hungarian poets from Romania, being synchronical with the *șazeciști* – the Romanian poets from the 60's – represented by such writers as Nichita Stănescu, Marin Sorescu or Augustin Buzura. Although he is not a presence to be strongly felt nowadays, his work gained enough interpretations on the way, being linked both to Hungarian and Romanian culture. Beyond the Transylvanian epos (its nature and people), his poems are questioning such contrasts as joy versus sadness or connection with nature versus loneliness. The anthology of his works, entitled *Ars Brevis Vita Idem*, summarizes in many subtle manners the most profound subject of Fábíán Sándor's poetry, which is the aging of beings. This lifelong dialogue of the poet's ages is suggested in lyrics through a plethora of expressionist images. Although the fading of life produces not just praises, but also regret, Fábíán succeeds to illustrate them in a way only but a few poets – Hungarians or Romanians – had done before.*

Keywords: Fábíán Sándor, Hungarian poet, Forrás, ages, dialogue

„Sunt dual, în mine nu încap unitate:
trăim eu
și, în mine,
cel ce aș dori să fiu.”

(Fábíán Sándor, *Dualitate*, din volumul *Aparțin pământului*)

Poet al impunătoarei generații *Forrás* (coagulată în jurul anului 1960 din scriitori transilvăneni de expresie maghiară), Fábíán Sándor face parte din stirpea poezilor reflexivi pentru care realitatea se constituie în adevăruri palpabile mai lesne de estetizat, decât de mistificat. Fábíán nu este deloc o fire exhibiționistă, aspect confirmat și de ralele sale ieșiri în public, dar, poate și mai convingător, de atașamentul său pentru mediul provincial. Născut și crescut în orașul bihorean Salonta, poetului îi vor juca în fața ochilor pe toată durata viețuirii la Oradea himerele orașului natal, dar și reformele orașului său adoptiv.

Lamentourile sale cu iz peisagistic sunt atent ținute în frâu de o rațiune care cerne particularitățile obiectelor observate, conducând discursul poetic pe pantele aproape orizontale ale interiorității. Deși cu unele ecouri bacoviene evidente – căcia tradus chiar din poetul simbolist, poezia acestuia îi este, deci, familiară –, poetul orădean propune un spectru cromatic mult mai sărac decât autorul *Amurgului violet*.

În 2015, editura revistei *Văradîi* publică lui Fábíán Sándor o antologie intitulată *Ars brevis vita idem*, în traducere: *Artă scurtă, viață asemenea*, adunând alături de poemele proprii (apărute din volum respectiv inedite) și câteva traduceri literare realizate de poet, emblematice pentru evoluția poeziei acestuia. Pe baza acestei apariții editoriale cuprinzătoare, vom încerca să surprindem constantele liricii lui Fábíán, metamorfoza unor motive, precum și capcanele respectiv fundăturile acestora.

În *Homo felix*, poemul așezat la capul antologiei, Fábíán își derulează o *ars poetica* asemănătoare în structură cu păretarele ce conțin textul binecuvântării casei: „Ce bucurie, să

trăiești (...) Ce frumos e să te bucuri (...) Tot ce e bun, e frumos (...) Ce frumos e să trăiești (...) Sunt fericit”. Numai că aici miza este alta: tentativa de tămâiere a viitoarelor spații poetice prin bătătorirea lor cu niște ipoteze atitudinale. E, desigur, un text care, prin ticluirile-i alunecoase, poartă în sine propria autoironie. Confesiune a prudentelor, poezia dezvăluie exaltările unei bucurii minimale, generate de satisfacția celui ce se vede vindecat de angoase. Un epicurism temperat și deseori controversat din umbră.

Una dintre obsesiile poeziei lui Fábíán este modernizarea și mărirea subsecventă și exponențială a vitezei. Prevalează, de pildă, automobilele și utilajele, motive ce se înfățișează sub forma unor monstrulețe (căci tonul ludic e prezent mai tot timpul) mecanice, elemente colonizatoare subjugând natura. În poemul *Soarta uneltelor*, de exemplu, se creează o buclă de întoarcere la origini. Prin efectul de „madlenă” al obiectelor, poetului i se înfățișează materiile prime, elogiind, dincolo de acestea, energia și instrumentul creatoare. Pe fondul acestui exercițiu de admirație se face transferul semantic, de la concret la abstract, stabilindu-se astfel deviza poetică: „Harnicelor unelte-mi consacru viața/ Nu doar lucrat, dar și lucrător să fiu.”. E vorba, așadar, de o justificare a fatalității prin conținut, un fel de „scopul scuză mijloacele”, dar viceversa.

Era industrială din perioada comunistă îl năucește pe poet în măsura în care îi provoacă frisoane lirice. De pildă, în încheierea poemului *Clădiri mari, munți mari* se sugerează ideea de sacrificiu al omului în favoarea societății. Obiect de venerație, dar și instrument de exterminare, „Noua noastră cruce (...)/ Blocul” acoperă „molozul” unui veac greu de digerat.

Poetul proaspăt debutat intuiește semnele unei schimbări majore de paradigmă în sferă socio-culturală, motiv pentru care accelerarea activităților vieții este așezată sub zodie existențialistă. Exteriorul profetic, de sorginte scripturală – căci Fábíán, așa cum reiese din întreaga sa operă, este un asiduu cititor al Bibliei –, îi inculcă poetului viziuni pre-apocaliptice, de dinamizare a condițiilor de viață până-n prag de anarhie (poemul *Declarație*).

Atunci când preferă să scrie poeme de notație, lui Fábíán nu-i scapă din vedere acest conflict al modernității cu natura și particularitățile-i elementare, paralelisme realizându-se de regulă pe fondul unor tropi („Flori roșii se aprind în parc –/ semafoare mici, pe drumurile umede.”). Deși liric incurabil, poetul cochetează și cu postura de rapsod al secolului său („Ce bine e să te știi/ fiul acestui secol”, „Ploaia, glodul, soarele, viața,/ văzute cu ochii de-acum, sunt mai frumoase” – *Ochii de-acum*), cu precizarea că în radiografiile sale primează atmosfera în detrimentul evenimentelor. Fulgurațiile metaforice se declanșează cu succes atunci când poetul își atenuază cerebralitatea: „Sânge e timpul, al zilelor sânge dulce,/ ce dintr-o plagă-n șiroaie curge./ Dar vai, cum mă mai bălăcesc în el,/ copil netrebnic și tembel.” (*Timpul*) În rest, descriptivitatea scânteiază prin comparații și metafore clasice la care se apelează de cele mai multe ori din rațiuni prozodice. Poetul preferă să nu iasă din zona sa de confort, identificându-se ideatic cu câte un obiect sau fenomen contemplat.

Miza primului volum iese la suprafață în poemul omonim (dedicat reputatei lingviste Gabriela Dindelegan), unde este chestionat viciul uman potrivit căruia suntem atrași de ceea ce e greu de priceput sau de obținut. Cartea trădează la tot pasul o calofilie realistă, pigmentată de asocieri și corespondențe: „oboseala (...) o minusculă omidă cenușie” (*În luntre*)

Tânărul poet visător din *Frumusețe grea* consideră că dragostea este izvorul fericirii, îmbiindu-și muza cu jocuri de lumini și umbre, îmbinare a elementelor peisagistice (cu hiperbolele extazului de rigoare) à la Goga sau Coșbuc, la care se adaugă un expresionism moderat (unele apropieri semantice se plasează la limita inferioară a suprealismului). Dovedind o mână sigură în poezia cu formă fixă și/sau temă clar conturată, Fábíán face aici un tur de forță al rigorii, cu ajutorul pastelurilor, romanțelor și notațiilor meditative. De aici încolo sporesc și dedicațiile menționate imediat sub titlu, referințe precum Zsuzsika, fiul Mandi sau o fată din București.

Printre atâtea forme clasice și închistate în spațiile atemporale ale contemplării, poetul reușește să surprindă prin ciclul *Semnele mele de întrebare*, scris cu mai bine de 20 de ani mai târziu și inserat în antologie sub formă de spectacol metapoetic. Acest grupaj demască dialogul în contradictoriu al vârstelor poetului nu doar pentru a reflecta maturizarea eului creator, ci și datorită gramajului de umor tescuit din parodierea unor aserțiuni, pentru a căror inocență mai mult sau mai puțin evidentă debutantul de odinioară nu avea un organ senzorial-reflexiv atât de acut. Astfel, Fábíán pune la îndoială inclusiv fericirea și exaltarea de dinainte, punându-și tropii în frâu unor interpretări detașate de obiectul poeziei, alteori chiar științifice. Lui i se pare că nu doar cu rezonanța sentimentelor a fost mult prea generos, ci și cu figurile de stil, taxându-și acid risipa: „Nu e la fel de condamnabilă/ Risipa uluitoare/ de tropi și de dezinfectant?” (*Studentii la medicină – patru fragmente*) Vocea poetului coboară din cerul hiperbolelor câteva octave considerabile, surpriza resimțită inițial fiind estompată de câte o pastilă de autoironie. Unele reinterpretări încorporează contrafactualitatea evenimentului descris, utilizând probe silogistice neverificate. În spatele registrului metapoetic stă, deci, un chițibușar deghezizat în călău al elanelor vitale post-adolescentine. Cu o conștiință impermeabilă și cu un orizont al circumspecției exacerbate, acest cărcotaș caută să profaneze aura conotativă a cuvintelor, indicând sensurile proprii ce nu-i fac servicii poemului.

În urma acestui schimb de replici trans-temporal, vârstele poetului nu se polarizează, totuși, învelindu-se, mai degrabă, reciproc, ca niște straturi compensatoare. Căci dintre inocență și experiență, cea care iese învingătoare, la nivel macro, este scânteia poetică.

Cel de-al doilea volum al poetului se plasează, însă, în cadrul evoluției poetului, pe o pantă descendentă. *Aparțin pământului* (1967), prin apoteozarea bunurilor țării și a responsabilității, frizează limitele proletcultismului. Poeme restrânse și de multe ori previzibile populează paginile acestei plachete, în care poetul pare să se fi retras în conul de umbră al estetizării generalităților cunoscute și acceptate. Minimele zvâcniri de transcendență se înfundă într-o materialitate gata să inhibe până și esteticul. Miza joasă a acestor cântece telurice depersonalizate este, totuși, compensată cu succes de poemele adresate fiului său, Armand, respectiv cele cu Anna, soție și muză.

Nici expresivitatea următorului volum, *Mai mult albastru* (1972), nu țintește dincolo de hotarele palpabile ale imaginației. Poetul continuă să sugereze timid, prin „șopârle” aproape non-funcționale, caracterul industrial al Creației. Sunt preferate notațiile succinte descriind munca și, în general, procesul devenirii. În epicentrul acestor versuri stau teme de sorginte evazionistă, precum admirarea naturii și, din nou, a structurii câte unui obiect sau fenomen contemplat.

Fábíán Sándorîși etalează umorile în funcție de sezon, fenomenele climatice contrăgându-se astfel în stări sufletești. În *Pasărea verii* (1976), volum apărut la Editura Dacia din Cluj, scenariile comuniste sunt montate pe fundamentul unor particularități biografice ale poetului, bunăoară membrii familiei sau orașul Oradea. Descriptivitatea este fidelă vremii, ca formă și ca fond deopotrivă. Totuși, există câteva pasaje de care nu putem decât să ne mirăm că au rezistat în fața cenzurii. Pe lângă apelativul „Doamne” din poemul *Frate-meu Feri și taurul*, regăsim descrieri periculoase de fidele ale vieții din timpul regimului comunist: „În autocar mă simt ca-n preș/ nu poți nici să te clintești/ duhorile-alcoolului mă amețesc” (*Ergo sum*).

Fábíán, cel care din când în când ne amintește că ocupația sa laică este de medic, se comportă sub opacitatea mediului urban ca un sihastru al poeziei în plin proces de autocunoaștere. Numai că aproape niciodată poetul orădean nu-și trece obiectul contemplat dincolo de păienjenitul raționalității. De aceea, chiar și când se vrea o augmentare a situației poetice, aceasta se realizează fără diezii retoricii.

Volumul se încheie, așa cum ne-a obișnuit poetul în proiectele sale editoriale anterioare, cu două mini-cicluri poetice, primul, intitulat *Acasă*, vitalizat de sentimentul

apartenenței de Salonta, iar cel de-al doilea, *Dedicații pentru Anna*, o serenadă de tropi cântată muzei.

Poeme de cincisprezece versuri (1981) nu se dezice de linia melancolică a notației. Dintre particularitățile volumului amintim introspecțiile elaborate, versuri cu (de)tență proletcultistă, motivul *fugit irreparabile tempus*, încheieri estetic-conclusive, biografism, corespondență lirică cu poeți orădeni precum Tóth István sau Szűcs László, și un „dodecameron” liric al *Anotimpurilor orădene*. Nu doar pentru estetizare, ci și, se pare, pentru definirea acestor timpi pe coordonate spațiale, mai multor luni din an îi revine în subtitlu câte o fabrică (de plastic, de ulei etc.). Din datările lăsate la vedere reiese că aceste piese ale volumului au fost compuse cu 5 ani înainte de a fi definitivate – probabil autorul le-a pus deoparte, preferând ulterior să le readucă la lumină.

Volumul apărut în regim samizdat, intitulat *Capșonul roșu* (1987), propune o serie de texte eterogene atât ca temă, cât și ca registru. Cartea debutează cu o aserțiune gravă, „Vasăzică, pâinea poetului e plânsul”, introducând o avalanșă a culpabilității, defulată în secvențe concise. Nu lipsește, desigur, nici umorul consecutiv tânguiei: „Bitter, bere, vin/ mi-au fost destin./ Căci în rolul lui Dumnezeu,/ n-am crezut nici eu,/ și nici El în al meu.” Limbajul direct și simplu se aseamănă cu cel al epigrafiștilor, acesta suportând vagi nuanțări proprii poetului. „Libertatea, iată,-mi cere să mă zdrobesc”, iată noua deviză după care își grupează Fábíán angoasele. Câteva scipiri de geniu condimentează această plachetă ce îl scoate în sfârșit pe autor din atmosfera monocordă a raționalizării excesive: „Doar pe-un chip curat se poate arăta un zâmbet curat”; „chipul păcii-i un colaj din milioane de chipuri materne”.

După căderea blocului comunist, noua paradigmă socială sedimentează un nou set de îngrijorări pe fruntea poetului. Iată câteva dintre ele: schimbarea climei, opacitatea spirituală a oamenilor, corupția, goana după avere, degingolada, cu alte cuvinte, vicisitudinile unui „timp posac” (spune tot el, citând dintr-un verset din Zaharia).

Volumele *Căleștile timpului* (1998) și *Poeme noi* (mănunchi de inedite) continuă bucolicele cu accent pe același spectacol al făuririi, în timp ce evenimentele domestice sunt prezentate prin prisma câte unui singur actant, de regulă membrii familiei: soția, fiica, fiul sau tatăl. Astfel, prin aceste versuri în care biograficul iese din starea de pretext (v. *Poeme diaristice*), se edifică acea împăcare de sine, la care îl silește luciditatea lui *memento mori*. Marca testamentară de aici provine: din conștientizarea acerbă a morții („În Salonta-am copilărit, trăiesc acum/ la Oradea. E timpul’ să le spun/ amândurora rămas bun.” – *15 august 2007*). Acesta, cu cât își conștientizează vârsta biologică mai tare, cu atât căutarea-i metafizică sporește în consistență. Sub acest raport, prin spiritul său reflexiv-paremic, poetul invocă din când în când divinitatea, dar comunicarea sa cu aceasta e mai degrabă una argheziană („aș vrea să fiu telescopul lui Dumnezeu” – *Telescopul lui Dumnezeu*), cu puține cârlige (și acestea, încetoșate de privirea unui eu refugiat în mirajele alcoolului din fața asperității cotidiene. În *A râvni la Ușa Albastră deschisă*, de pildă, Fábíán își mărturisește fără rezerve excentricitatea, transfigurându-și neputința de a comunica transcendent într-o imagine poetică de o pregnantă sensibilitate: „Și-acum că vreau/ să-ți cânt, am timbrul fals”.

Prin urmare, Fábíán Sándor –despre care confratele său, poetul Szilágyi Domokos, spune că a reușit să ridice poezia la rang de formă de viață – rămâne un poet al reflexivității încremenite în observație, structurile sale lingvistice inedite încercând să forțeze, precum ne dă de înțeles și titlul antologiei, finitudinea vieții artistului.

BIBLIOGRAPHY

A. Bibliografia autorului

Fábián, Sándor, *Ars brevis vita idem* (antologie), Editura Várad, Oradea, 2015;

B. Bibliografie generală

Balotă, Nicolae, *Scriitori maghiari din România (1920-1980)*, Editura Kriterion, București, 1981;

Chinez, Ion, *Aspecte din literatura maghiară ardeleană (1919-1929)*, Editura revistei „Societatea de mâine”, Cluj, 1930;

Majla, Sándor (ant.), *Fagyöngy. Kortárs romániai magyar költők*, Editura Ablak, Odorheiu Secuiesc, 1993;

Scridon, Gavril, *Istoria literaturii maghiare din România 1918-1989*, Editura Promedia Plus, Cluj-Napoca, 1996.